

Bihar-Somlyóhegy

(ma Biharea-Şumuleu, RO)

Gáll Erwin

Román Akadémia, Bukaresti Vasile Pârvan Régészeti Intézet/Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”

A 19. századtól kezdve napjainkig kutatott Bihar földvárától délkeleti irányban, légvonalban kb. 3 km-re, Bihar községtől keletre terül el a Somlyóhegy nevű domb, amelyen a 20. század elejéig szőlőt termesztettek. A földvártól a Kösmő patak által képezett völgy választja el a dombot. 1902 novemberében Karácsonyi János egy 8 síros temetőrészt tárt fel a hegy tetején, azt követően, hogy dr. Péchy Károly orvos szőlőjében egy munkás – a leírások alapján 60-70 cm mélységben – lovassírt bolygatott meg. Az előkerült leleteket a Bihar megyei nagyváradi múzeumba szállították. E felfedezés eredményeképpen, 1902 novemberének végén, ugyanott további hét sírt tártak fel, amely sírcsoport azonban csak a temető egy része lehetett. Karácsonyi egyetlen sírsort tárt fel a hegytetőn, amely ÉK–DNy irányban húzódott. Fontos adat azonban az is, hogy 1898-ban a szomszédos szőlőkben is előkerültek sírok – ez egyértelműen jelzi, hogy egy jóval nagyobb temetővel vagy pedig a közelben még egy kisebb temetővel lehet dolgunk.¹ Sajnos a mai napig nem történt meg sem a lelőhely pontos beazonosítása, sem pedig a temető kiterjedésének meghatározása, illetve feltárása.

Karácsonyi János a kezdetleges feltárási mód miatt csak annyit jegyzett fel, hogy mindegyik temetkezésben lovas temetkezésre utaló lócsontok kerültek elő a lábak környékéről, ami alátámaszthatja, hogy a sírok feltételezhetően az úgynevezett lábhoz tett lóbőrös temetkezések csoportjába sorolhatóak.²

Az eddig feltárt temetőrész mindegyik sírja tartalmazott mellékletet. A sírokból jelentős mennyiségben kerültek elő különböző ékszerek: sima hajkarikák, aranyozott ezüst gömbsor csüngős fülbevaló karikája (3. sír), gyöngyök, gombok, valamint ruhán levő lemezkék (2. és 7. sír). A 2. sírban a lemezkék alatt a bőr is megmaradt. Talán cipő- vagy csizmaveretek lehetnek az

¹ KARÁCSONYI 1903, 66–67, 405–412.

² BÁLINT 1969, 107–114.

5. sírból előkerült kis szegecs (az egyik szintén bőrbe ágyazódott), valamint az a 106 db szegecs, amely a 7. sírból került elő.

Öt temetkezés, összesen 10 darab különböző típusú karperecet tartalmazott: huzalkarperec, pántkarperec, pödrött végű pántkarperec, sodrott karperec. A 6. férfisírból egy kő- vagy üvegbetétes bronzgyűrű is ismert.

A bihari temető 8. sírjából származik a temetőrészlet egyetlen veretes öve, amelyhez egy csat, egy szíjvég és 18 db övveret tartozott, továbbá az 5. temetkezésből további egy darab övveret is előkerült, amelyet azonban másodlagosan használhattak fel.

A 10. századi férfitemetkezések jellegzetes mellékletei a fegyverek. A bihari temetőben elsősorban íjászfelszerelések darabjai kerültek elő, vagyis nyíltegezek és nyílcsúcsok az 1–2., valamint a 4–8. sírokból. A legtöbb nyílcsúcs a 8., szablyás temetkezésből származott; ebben az esetben 6 példány ismert. Tegezek kizárólag a nyílcsúcsos temetkezésekből ismertek (6., 7. és 8. sír), azonban nem mindegyik nyílcsúcsos sírból került elő tegez.

Szablya a 8. sírből került elő, a keresztvas nélküli példány majdnem teljes hosszúságában megmaradt. Megemlíthetjük, hogy ez a temetőrész leggazdagabb, férfiakra jellemző mellékletekkel rendelkező sírja, a legteljesebb fegyvergarnitúrát is ebből a sírből származott. A 4. sírből a Kárpát-medencében ritka baltás szekerce is előkerült.

A bihari temetőből nagy számban ismertek különböző típusú használati eszközök, így csiholóvasak, kovák és vaskés is.

A temetőrészlet összes sírja tartalmazott kengyeleket, zablákat és hevedercsatok különböző típusait. Kengyelek közül csak az úgynevezett körte alakú kengyelek ismertek, a zablák közül pedig kisméretű karikákkal ellátott csikózablák.

A bihari temetőrész legkorábbi temetkezésének feltételezhetően a 3. női sír, a 8. számú övveretes, szablyás lovas temetkezés, valamint a 6. számú gyűrűs, tegezes lovas férfisír tűnik. Későbbi temetkezéseket sejtet az 5. sír pödrött végű pánt- és sodrott karperece, valamint a 7. sír lovas, tegezes, nyílcsúcsos, masszív huzalkarpereces sírja. A temetőrészlet sírjainak többsége a 10. század első évtizedeire keltezhető, azonban a temetkezések egy része biztosan a század második harmadában történt.

A temetőben kiemelkedő a fegyverek nagy százalékos aránya a sírok számarányához viszonyítva, ugyanis a nyolc temetkezés közül hétből ismertek különböző fegyverek. Akárcsak más temetők, temetőrészek esetében, itt is a sírok nem a nemesfémekben való gazdagságukkal tűnnek ki, hanem

elsősorban a fegyverzet mennyiségével. A nemesfém tárgyak közül alig említhetünk ezüsttárgyat, nem is beszélve a ritkaságnak számító aranytárgyról.

Nagyon lényeges a bihari temető esetében, hogy mindegyik sírban lovas temetkezést figyeltek meg, amely egyértelműen aláhúzza e közösségnek a 10. századra jellemző klasszikus honfoglaló magyar jellegét.

Az előkerült fegyverek ugyanakkor három temetkezés esetében inkább jelzésértékűek lehetnek, de az sem kizárt, hogy a hiedelmekhez kapcsolódóan védő-bajelhárító céllal kerültek az elhunyt mellé. Ha ezt tekintetbe vesszük, akkor már nem 87,5%-os aránnyal kell számolnunk, hanem csak 62,5%-kal, amely jóval közelebb áll a korszak kapcsán megfigyeltekhez. Teljes fegyvergarnitúrát csak a 8. sírban regisztrálhattunk, amely esetén jogosan gondolunk arra, hogy a sírban nyugvó férfi a bihari közösség egyik fontosabb tagja lehetett. A fegyverek sírba tételének aránya azonban egyértelműen jelzi, hogy a fegyver mint társadalmi szimbólum a 10. századi bihari közösség értékrendjében jelentős szerepet játszhatott.

Szerkezete alapján a bihari temetőrészlet néhány felső-Tisza-vidéki (pl. Tiszabездéd), illetve néhány hajdúsági (pl. Sárrétudvar-Poroshalom) temetőhöz áll a legközelebb.

Ezen tények alapján, illetve abból kiindulva is, hogy a vidék a 11. század egyik fontos hatalmi központja lesz, nem tekintjük túlzásnak, hogy a temetőrészt egy hatalmi központ „katonai kíséretének” és ezek hozzátartozóinak temetőjeként azonosíthatjuk.³

Irodalom:

BÁLINT 1969

Bálint Csanád: A honfoglalás kori lovastemetkezések néhány kérdése. – Über die Pferdebestattungen der Landnahmezeit. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1969/1, 107–114.

KARÁCSONYI 1903

Karácsonyi J.: Bihari honfoglaláskori lovassírról. Archaeologiai Értesítő 23 (1903), 66–67.; 405–412.

³ GÁLL 2013, I. 51–59, II. 8–16. tábla.

GÁLL 2013

Gáll Erwin: Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői. – 10th and 11th century burial sites, stray finds and treasures in the Transylvanian Basin, the Partium and the Banat. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 6. Szeged 2013, I–II. kötet.